6.SINIF SOSYAL BİLGİLER 3.ÖĞRENME ALANI DERS NOTLARI- 2. BÖLÜM (SOSYAL KÜLTÜREL YAŞAM- İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ ve TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ)

3. ÖĞRENME ALANI: ORTAK MİRASIMIZ

İSLAMIYET'IN KABULÜYLE TÜRKLERIN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA MEYDANA GELEN DEĞIŞIMLER (3.öğrenme alanı-3.öğrenme çıktısı)

İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

- İslamiyet öncesi Türk kültüründe **yer şekilleri ve iklim** gibi coğrafi unsurlar önem taşır.
- Coğrafi özellikler, **bozkır kültürünün** ortaya çıkmasında etkili olmuştur.
- **Çadır, kilim ve demir** bu kültürün önemli unsurlarındandır.
- **Halı, kilim, kemer tokası, kılıç kabzası, at koşum takımı** gibi taşınabilir eşyalar üzerinde hayvan motifleri vardır.
- **Asya Hun Devleti ve Göktürklerde** hükümdarlar ve beyler **"otağ"** denilen büyük çadırlar; **Uygurlarda saraylar** kullanılmıştır.
- Türkler için **"at"** çok önemlidir ve ilk defa evcilleştirilmiştir.
- Türklerde sosyal yapı, aileden başlayarak millete kadar uzanır. **"Kanun" yerine "töre"** ifadesi kullanılmıştır.
- **Gök Tanrı inancı** vardır. Ölümden sonra hayata inanılır.
- Toplumun en küçük birimi aile idi. Aileler sülaleleri, sülaleler boyları, boylar milleti, millet de devleti oluştururdu.
- **Konargöçer bir hayat tarzı** yaşamakta ve daha çok **hayvancılık** ile uğraşmaktaydılar. **Uygurlar dönemiyle** birlikte Orta Asya'da (Türkistan) **evler, tapınaklar ve şehirler inşa edilmeye** başlanmıştır.

İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

- **Renkli taş ve gümüş kakmacılığı, kuyumculuk, çadırcılık, halı ve kilim dokumacılığı** oldukça ileri bir düzeydedir. Bu dönemde yapılan **Pazırık halısı dünyanın bilinen en eski halısıdır.** İslamiyet öncesi döneme ait sanatsal ürünler arasında resimler ve özellikle Uygurlar döneminde görülen minyatürler bulunmaktadır.
- **Destanların** Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Destanların yanı sıra **yazılı kaynaklar** da İslamiyet öncesi Türk edebiyatının önemli eserleri arasında yer alır. Göktürk alfabesiyle yazılan **Orhun Kitabeleri** ve Uygur alfabesiyle yazılan **Karabalsagun Kitabeleri** Türklerin ilk yazılı kaynakları arasındadır.

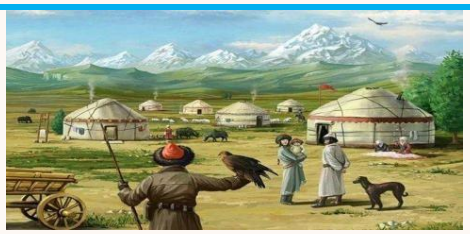
Talas Savaşı:
751 yılında Müslümanlarla Çinliler arasında Talas Savaşı yapıldı. Türkler bu savaşta **Müslüman Arapları destekledi.** Savaş sonrasında **Türkler kitleler hâlinde Müslüman olmaya başladı.**

İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

- İslamiyet'in kabulünden sonra **Türkler şehirler kurmuş** olsalar da **halkın büyük bölümü konargöçer** hayata devam etmiştir.
- . İslamiyet öncesinde olduğu gibi bu dönemde de **Türkler boylar hâlinde yaşamıştır.**
- VII. yüzyılın sonlarında Türklerin İslamiyet ile tanışmasıyla birlikte **sanat ve mimaride yeni bir dönem başlamıştır.** Özellikle **Uygurlardan kalan tapınaklar camilere dönüştürülmüştür.**
- Müslüman Türk hükümdarları Türkistan'da İslam dinini iyi bir şekilde öğretmek amacıyla. **İslamiyet'in ilk yatılı üniversiteleri** kabul edilen **medreseleri** inşa etmişlerdir.
- Müslüman Türk hükümdarları ülkelerinde kervansaray, hamam, cami, medrese, hastane gibi sosyal tesisler inşa etmişlerdir. Bu **tesislerin giderleri vakıflar aracılığıyla karşılanmış** ve böylece Türk vakıf geleneğinin temellerini atmıştır.
- İslamiyet'in kabulünden sonra **Türkler, Arap ve İran kültüründen etkilenmiştir.** Bu etkileşim, **Türklerin isimlerine ve hükümdar ünvanlarına da yansımıştır.**
- İslamiyet'in kabulüyle birlikte **Türkler, kurgan mezar yapımını bırakmışlardır.** Bu geleneği **İslam mezar anlayışına uyarlayarak İslam kültürüne türbe mimarisini kazandırmışlardır.**
- Türk-İslam devletleri, ticaret yolları üzerinde **ribatlar (kervansaraylar)** inşa ederek **kervanların güvenliğini sağlamayı ve ticari hayatı canlı tutmayı hedeflemiştir.**
- İlk Türk devletlerinde yaygın olan **dokumacılık, taş oymacılığı, minyatür, ebru, kuyumculuk gibi el sanatları,** İslamiyet'in kabulünden sonra da varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde **Türklerde hat (hüsn-ü hat) ve tezhip gibi el sanatları da** gelişme göstermiştir.

Türklerin İslamiyet'i Kabul Etmelerinin Nedenleri

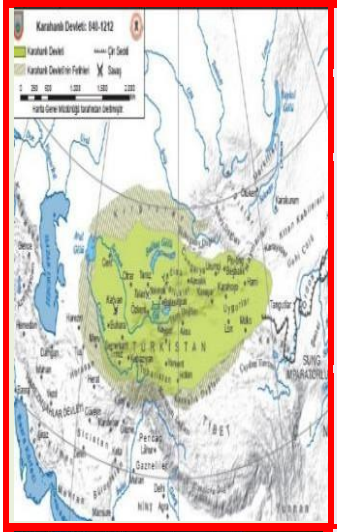
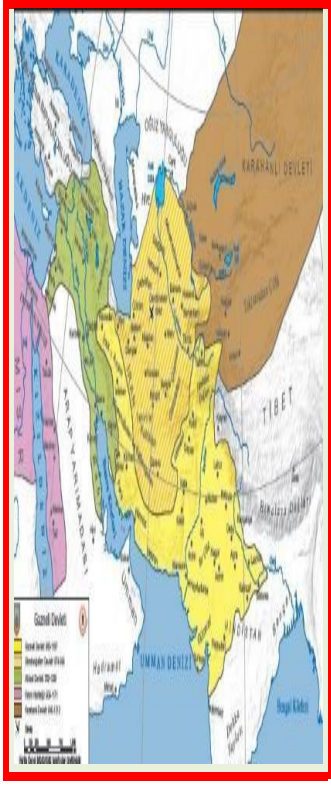
- Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde **Gök Tengri inancında İslamiyet'e benzer yönlerin bulunması da etkili olmuştur.** Gök Tengri inancında **tek Tanrı'nın varlığına inanılması, ölümden sonra hayat, cennet ve cehennem anlayışı gibi** İslamiyet'e benzeyen özelliklerin bulunması Türklerin Müslüman olmalarını kolaylaştırmıştır.
- Türklerin İslamiyet öncesi inanışlarında, **temizlik ve ahlak anlayışı, adak ve kurban kesme geleneği** İslamiyet ile benzerlik göstermektedir.
- Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerindeki **Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi (düşüncesi) ile İslam'daki cihat anlayışı birbirine benzemektedir.**

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİ DÖNEMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR		
BOZKIR KÜLTÜRÜ:		Türklerin yaşadıkları coğrafya nedeniyle eski çağlarda **Batı Asya ve Doğu Avrupa'da at ve demir** üzerine kurulan kültürdür.
OTAĞ:		**Asya Hun Devleti ve Göktürklerde hükümdarlar ve beylerin kullandığı büyük çadırlardır.**
PAZIRIK HALISI:		**Dünyanın** bilinen **en eski halısıdır.**
KURGAN:		Eski Türklerde **ölen kişinin değerli eşyalarıyla birlikte gömüldüğü mezardır.**

İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLETLERİ DÖNEMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR		
TÜRBE:		**Devlet görevlilerinin veya din âlimlerinin mezarlarının bulunduğu oda şeklindeki** yapıdır.
HAT:		İslamiyet'ten sonra **Türklerdeki güzel yazı yazma ve süsleme** sanatıdır.
EBRU:		**Kıvamlı suyun üzerine** gül dalı ve at kılından mamul fırçalar yardımıyla sığır ödü ilave edilerek ayarlanmış, **suda erimez boyaların yüzeye serpilip kâğıda alınmasıyla oluşan kâğıt bezeme (süsleme)** sanatıdır.
TEZHİP:		**Levhaların, yazma eserlerin ve sayfaların yaldız ve boya kullanılarak süslenmesi,** yaldızlanmasıyla yapılan süsleme sanatıdır.

İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLETLERİ DÖNEMİ İLE İLGİLİ ESERLER		
ESER ADI	**YAZARI**	**ÖZELLİKLERİ**
Divan-ı Lügat-it Türk (Türk Dilleri Sözlüğü)	**KAŞGARLI MAHMUT**	--- **Türk dilinin zenginliği ve güzelliğini** göstermek --- Araplara Türkçe'yi öğretmek --- **Arapçanın Türkçeden üstün olmadığını** belirtmek için yazılmıştır.
Kutadgu Bilig (Mutluluk veren bilgi)	**YUSUF HAS HACİP**	--- **İnsanlara mutlu olmanın yolunu** göstermek --- **Hükümdarlara devlet yönetimi** ile ilgili bilgi vermek

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde Arapça ve Farsçanın etkileri görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde **Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye girmiş olsa** da Türkçe konuşulmaya devam etmiştir. **İlk Türk-İslam devleti olan Karahanlılar, resmî dili Türkçe olarak benimsemiştir. Gazneliler ve Büyük Selçuklular ise resmî yazışmalarda ve edebî eserlerde** daha çok **Arapça ve Farsçayı** tercih etmiş, ancak sarayda ve halk arasında Türkçe konuşulmaya devam edilmiştir.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ		
HARİTA	**DEVLET ADI**	**DEVLET İLE İLGİLİ KISA BİLGİLER**
	KARAHANLILAR (840-1212)	➡ Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından kuruldular. ➡ **İlk müslüman Türk devletidir.** ➡ Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabulü ile **ilk Müslüman Türk devleti haline geldiler.** ➡ Karahanlılar **Türkçe'yi resmi dil** kabul etmişlerdir. ➡ Karahanlıların İpek Yolu üzerinde tüccarları konaklaması için yaptıkları **kervansaraylar ticaretin gelişmesini sağlamıştır.**
	GAZNELİLER (963-1187)	➡ Alptekin tarafından Gazne'de kuruldu.Bugünki Afganistan sınırları içindedir. ➡ **Gaznelilerin en parlak dönemi Sultan Mahmut dönemidir.** ➡ Gazneli Mahmut Hindistan'a 17 sefer düzenleyerek İslam'ı yaymış ve Hindistan'ın zenginliğini ülkesine getirmiştir. ➡ **Gazneli Mahmut Sultan ünvanını kullanan ilk hükümdardır.** ➡ 1040 yılında Selçuklular ve Gazneliler arasında yapılan **Dandanakan Savaşı** ile Gazneliler dağılmaya başlamıştır. ➡ Biruni, Firdevsi gibi şairleri ve bilim insanları Sultan Mahmut Sarayı'nda toplamıştır.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040-1157)

- **Tuğrul Bey** tarafından Gazneliler ile yapılan **Dandanakan Savaşı'ndan** sonra kurulmuştur. Devlet ismini Tuğrul Beyin dedesi Selçuk'tan almıştır.
- Selçuklular **1015** yılından itibaren **Anadolu'ya akınlar düzenleyerek Anadolu'yu tanıma fırsatı bulmuşlardır.**
- **1048** yılında **Bizans'la ilk yapılan** savaş olan **Pasinler Savaşını** yapmışlardır.
- **1071** yılında Bizans'la yapılan **Malazgirt Savaşı** ile **Anadolu'nun kapıları Türklere** açılmıştır.
- Melikşah döneminde en parlak dönemini yaşamıştır.
- **1141**'de Karahitay Moğollarıyla yapılan **Katvan Savaşı** ile **Büyük Selçuklular yıkılma sürecine** girmiştir.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ TARİH ŞERİDİ

XI- XIII. YÜZYILLAR ARASINDA MEYDANA GELEN ASKERÎ MÜCADELELERİN ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE İSLAMLAŞMASINA KATKILARI (3.öğrenme alanı-4.öğrenme çıktısı)

Anadolu; **Avrupa Hunları, Sabar/Sibirler, Hazarlar, Kıpçaklar, Peçenekler ve Oğuzlar** gibi Türk topluluklarının akınlarına uğramış bir bölgedir. Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan bu ilk akınlar, Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. **1071 Malazgirt'ten önce Anadolu'ya yapılan akınlar daha çok keşif amaçlı iken 1071'den sonra yapılan akınlar**; **göç, imar ve iskân faaliyetleri ile** Anadolu'da kalıcı olma hedefini taşımıştır.

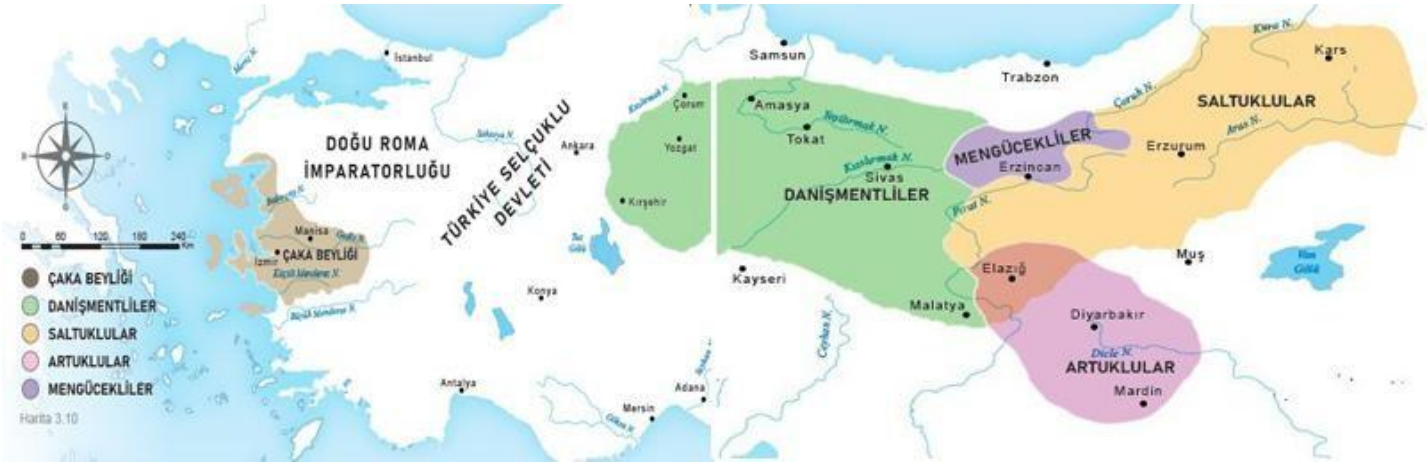
Anadolu'yu yurt edinme politikasının temeli, Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı **Tuğrul Bey tarafından atılmıştır.** Tuğrul Bey Selçuklu topraklarına göç eden **Türkmenlerin yerleşmesi için Anadolu'yu seçerek** hanedan üyelerini ve komutanlarını Anadolu'nun fethi için görevlendirmiştir.

Anadolu'nun **yalnızca verimli toprakları değil coğrafi, jeopolitik ve stratejik konumu** da Selçuklu Türkmenlerini etkilemişti. Türklerin **Anadolu'ya ilk akınları, Çağrı Bey'in emrindeki** üç bin kadar atlı Türkmen ile (1015 - 1021) **keşif amacıyla** Doğu Anadolu topraklarına yaptığı seferlerdir.

Pasinler Savaşı (1048)	Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071):
◆ **Bizans** ile yapılan **ilk savaştır.**	**Savaşın Sebebi:** Doğu Roma İmparatorluğunun Anadolu'ya düzenlenen Türk akınlarını durdurmayı, Türkleri Anadolu'dan çıkarmayı ve Selçuklu başkentini fethederek Selçuklu tehlikesini kesin bir çözüme kavuşturmayı istemesi
◆ Selçuklular ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında gerçekleşen Pasinler Savaşı'nı Selçuklular kazanmış ve **bu zafer, iki devlet arasında yaklaşık bir asır sürecek olan mücadeleyi başlatmıştır.**	**Savaşın kaderini belirleyen nedenler:** Selçuklu ordusunun uyguladığı turan taktiği, Doğu Roma ordusunda yer alan Uz (Oğuz) ve Peçeneklerin Selçuklu tarafına geçmeleri ve Sultan Alp Arslan'ın askerî yetenekleri
	Savaşı'nın Sonuçları: Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı. Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladı.
◆ Pasinler Zaferi'nden sonra **Türkmenler, Selçuklu hanedanı etrafında toplanarak fethedilen bölgelere yerleştiler.** Anadolu'ya ailelerini, çadırlarını, hayvanlarını, göçebe yaşam tarzlarına ait kültürlerini, silahlarını ve kıyafetlerini de getirdiler.	Anadolu'da ilk Türk beylikleri kurulmaya başladı. Doğu Roma İmparatorluğunun Avrupalı devletlerden yardım isteyince Haçlı Seferleri başladı. Selçuklu Devleti'nin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.

Tuğrul Bey'in vefatı ile yerine Çağrı Bey'in oğlu **Alp Arslan geçmiştir.** Bu dönem 1064'te Doğu Roma'nın surlarıyla meşhur şehirlerinden biri olan ve **"Anadolu'nun Doğu Kilidi" olarak adlandırılan Ani fethedildi.**

ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK BEYLİKLERİ			
Beylik Adı	**Kurucusu**	**Kurulduğu Yer**	**Özellikleri**
SALTUKLULAR (1072-1212)	Saltuk Bey	Erzurum ve çevresi	Anadolu'da kurulan **ilk beyliktir**. Üç Kümbetler, Ulu Cami, Mama Hatun Külliyesi, İki Kümbetler günümüze ulaşan eserlerindendir.
DANİŞMENTLİLER (1080-1178)	Danişment Ahmet Gazi	Tokat, Sivas, Kayseri, Malatya	Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Anadolu'da **ilk medrese** (Yağıbasan Medresesi)'yi yaptılar.
MENGÜCEKLER (1080-1228)	Mengücek Gazi	Erzincan ve çevresi	**Divriği Ulu camii** en önemli eseridir. **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası** 1985'te Türkiye'nin **UNESCO Dünya Miras Listesi'ne giren ilk mimari yapısıdır.**
ARTUKLULAR (1102-1231)	Artuk Bey	Diyarbakır, Mardin, Hasankeyf	Dünyadaki en büyük taş kemerli köprü olan **Malabadi Köprüsü'nü** yaptılar. UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Diyarbakır Surları, Mardin'deki Zinciriye Külliyesi ve Hatuniye Medresesi Artuklulardan günümüze kalan eserlerdendir.
ÇAKA BEYLİĞİ (1081-1093)	Çaka Bey	İzmir	**İlk Türk denizciliği** yapan beyliktir. Modern bir donanma kurarak Doğu Roma İmparatorluğuna karşı başarılı mücadele etmiştir.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1075-1308)

- Malazgirt Zaferi sonrasında kurulan Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesine ve Avrupa'da **Anadolu'nun "Türkiye" olarak anılmasına önemli katkılar sağlamıştır.**
- Anadolu'da siyasi birliği sağlayan Türkiye Selçukluları, burada birçok eser bırakmışlardır.
- Selçuklu soyundan gelen **Kutalmışoğlu Süleyman Şah**, İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuş ve burayı başkent yapmıştır.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN DİĞER YAPTIKLARI FAALİYETLER

- Alâeddin Keykubad, Alâ'îyye (Alanya) ve Alara kalelerini fethederek Türkiye Selçuklu Devletini en geniş sınırlarına ulaştırmıştır.
- Danişmentli, Saltuklu ve Mengücekli beyliklerine son vermiştir.
- Sinop'u ve Antalya'yı fethederek devletin sınırlarını kuzeyde ve güneyde denizlere ulaştırmışlardır.

Miryokefalon Savaşı (17 Eylül 1176):

Savaşın Sebebi: Doğu Roma İmparatorluğu tarafından Sultan II. Kılıç Arslan'ın faaliyetlerini engellemek, Anadolu'yu Türklerden kurtarmak ve Türklerin imparatorluğa karşı tehditkâr faaliyetlerini sonlandırmak

Savaşı'nın Sonuçları:

- **Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşerek Anadolu'nun ebedi Türk yurdu olduğu belgelendi.**
- Türklerin Anadolu'dan atılmayacağı kesinleşti.
- Bizanslılar savunmaya, Türkler saldırıya geçmiştir.
- Türklerin Anadolu'da geniş imar faaliyetinde bulunabilmeleri ve kalıcı eserler meydana getirebilmeleri için uygun bir ortam yaratmıştır.

Kösedağ Savaşı: (1243)

1243 yılında Moğollarla Selçuklular arasında yapılan savaşta Selçuklu ordusu yenilgiye uğradı.

Kösedağ Savaşı'nın Sonuçları:

- ✓ **Moğollar, Anadolu'yu işgal etmiş, Türkiye Selçuklu Devleti zayıflamış, yıkılma sürecine girmiştir.**
- ✓ Anadolu Selçuklu Devleti zayıflayınca Anadolu'da bağımsız beylikler kuruldular.
- ✓ Anadolu'daki bilim, sanat, ticaret merkezleri yıkılmış, kültürel gelişmeler durmuştur.

HAÇLI SEFERLERİNİN SEBEPLERİ

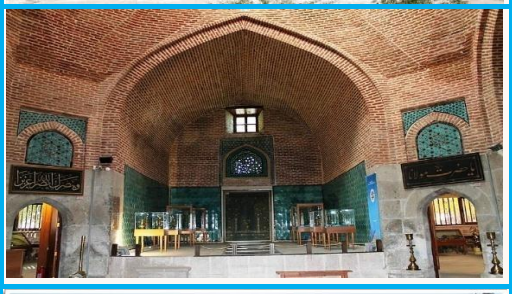
Ekonomik	Dini	Siyasi
Doğunun zenginliklerini ele geçirmek istemesi	Kudüs'ün Müslümanların elinde olması	Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesi
Avrupa halkının yoksulluk içinde olması	Sefere katılanların cennete gireceklerini vadetmeleri	Şövalyelerin macera arzusu
Önemli ticaret yollarının Müslümanların elinde olması	Katolik kilisesinin tüm Hıristiyanları kontrol etmek istemesi	Soyluların Derebeylik kurmak istemesi

HAÇLI SEFERLERİ

- **I.Haçlı Seferi**: Haçlılar Kudüs'ü ele geçirip Urfa, Antakya'da kontluk kurdular. Türkiye Selçuklu Devleti **başkentini Konya'ya taşımıştır.**
- **II.Haçlı Seferi:** Selçuklu sultanı I.Mesut haçlıları bozguna uğrattı.
- **III.Haçlı Seferi:** Kudüs'ü ele geçirmek için yapıldı, haçlılar yenildiler.

HAÇLI SEFERLERİNİN SONUÇLARI

Ekonomik	Doğu-Batı ticareti gelişti. Akdeniz limanları önem kazandı.
Dini	Avrupa'da din adamlarına ve kiliseye duyulan güven azaldı. Skolastik (baskıcı) düşünce zayıfladı.
Siyasi	Türklerin Avrupa'daki ilerleyişi durdu. Türklerin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.
Sosyal (Toplumsal)	Avrupa'da derebeylik (feodalite) zayıfladı. Halk arasındaki sınıf farkı azaldı.
Teknik	Pusula, barut, kâğıt gibi buluşlar Avrupa'ya taşındı.

TÜRK DEVLETLERİ SOSYAL ve EKONOMİK HAYAT İLE İLGİLİ KAVRAMLAR		
MEDRESE:		**Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde orta ve yüksek öğretimin** yapıldığı eğitim kurumlarıdır.
KERVANSARAY:		Türk-İslam devletlerinin, **ticaret yolları üzerinde inşa ederek kervanların güvenliğini sağlamayı ve ticari hayatı canlı tutmayı hedeflediği** yapıdır. Diğer adı ribat'tır.
KÜMBET:		Selçuklular zamanında yapılan **kendine özgü yapısı olan anıt mezarlardır.**
KÜLLİYE:		**Cami ile birlikte hamam, medrese, mektep, imaret, türbe, kütüphane, aşevi, darüşşifa, çarşı, tekke, zaviye binalarından oluşan** yapılar topluluğudur.
DARÜŞŞİFA:		**Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmeti verilen** ve bu amaçla gerektiğinde **hastaların yatarak tedavi oldukları** hastanedir.

SOSYAL PUSULASI
S
P
@sosyalpusulasi